

AZ ELSŐ GYERMEK VÁLLALÁSÁNAK TÁRSADALMI- DEMOGRÁFIAI ASPEKTUSAI

PONGRÁCZ TIBORNÉ

A legnagyobb változást egy család, egy házaspár életében talán az első gyermek megszületése jelenti. A gyermek megérkezése pozitív és negatív következményekkel is jár és ha belegondolunk a pozitív hatások az irracionalitás, a negatív hatások a racionalitás szférájába tartoznak. A gyermek megérkezésével kapcsolatos öröm, boldogság, szeretet mind érzelmi jellegű többletet jelentenek, míg a materiális jellegű hatások, mint a jövedelmi helyzet romlása, egyes esetben a szegénységi küszöb átlépése, az anya karrierjének félbeszakadása, a lakásnagyság, a gyermek gondozásának fizikai terhei stb., mind-mind negatívan hatnak a család életére. Más szóval igen erőteljes lehet az érzelmi faktor, a gyermek, az utód utáni vágy, ha az emberek minden racionális megfontolást félresöpörve mégis gyermek, sőt gyermekek világrahozatalára vállalkoznak. Ezt illusztrálják az alábbi vélemények, amelyek egy 1997-ben végzett közvélemény-kutatásból származnak és a gyermekek miatti lemondás, illetve a gyermekek nyújtotta örömök kérdésében foglalnak állást.

*1. A vélemények megoszlásai a gyermekek miatti lemondás, illetve a gyermekek nyújtotta örömök kérdésében * (%)*

Opinions on the problem of the renouncement, respectively joys given by children (%)

	Egyetért	Részben egyetért	Nem ért egyet	Összesen
A gyerekekkel túl sok a gond, baj, lekötöttség, aki erre vállalkozik, annak mindenről le kell mondania	18	21	61	100
Az emberek jobban meg tudják valósítani életcéljaikat, ha nincs gyermekük	28	22	50	100
Bármilyen nehéz a gyermekek felnevelése, az az öröm, amit nyújtanak, mindenért kárpótol	92	7	1	100

* Lakossági minta, N=1500 fő. A KSH NKI 1997. évi kutatása.

Bár láthatóan kisebbségben vannak azok, akik szerint a gyermeknevelés nagyon sok lemondással jár, illetve akik szerint az egyéni életcélok gyermek nélkül jobban megvalósíthatók, de a válaszok megoszlásából, az egyetértők, illetve rész-

ben egyetértők 40–50%-os arányából kitűnik, hogy ezekkel a szempontokkal az emberek jelentős része tisztában van, tudja hogy milyen korlátokat és áldozatokat jelent a gyermekvállalás. Az utolsó alternatívára adott válasz önmagáért beszél. A mérleg másik oldalát a gyermek által nyújtott érzelmi többlet jelenti, s ez az örömforrás minden áldozatot, lemondást kompenzál.

Az európai társadalmak gyermekvállalási magatartását vizsgálva megállapítható, hogy egyre több országban a racionális megfontolásokat helyezik előtérbe az érzelmi szempontokkal szemben, következésképpen egyre nő az első gyermeket sem vállaló, a gyermektelenséget kívánó nők előfordulási gyakorisága.

2. A gyermektelenség „kívánásának” arányai néhány európai országban a nők életkora szerint, 1992–93 (%)

Rates of „wishing” childlessness in some European countries by the age of the women, 1992–93 (%)

Ország	18-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-X
	éves						
Ausztria	–	6,3	5,3	6,2	8,8	–	–
Finnország	–	–	5,5	8,2	7,6	–	–
Franciaország	–	4,3	2,3	4,8	5,1	6,8	11,3
Hollandia	3,6	5,6	7,9	10,1	12,5	13,1	–
Lengyelország	–	18,7	8,6	7,1	5,6	4,5	5,3
Lettország	0,0	1,5	1,2	0,0	0,9	2,4	6,0
Magyarország	0,8	1,4	0,9	1,8	2,5	3,0	–
Spanyolország	4,1	2,5	2,5	3,1	2,8	5,8	6,0
Norvégia	1,7	1,4	3,1	5,1	6,3	6,1	–
Svédország	–	1,3	1,7	1,8	5,6	4,3	–

Forrás: Európai Termékenységi- és Családvizsgálat ország kötetei.

Az adatokból kitűnik, hogy tíz európai ország között – Lettország és Svédország mellett – Magyarországon volt a legalacsonyabb, szinte elenyésző azok aránya, akik életük folyamán nem kívánnak gyermeket. Azt a tényt, hogy a magyar nőkre a gyermektelenség tudatos elutasítása jellemző, nemcsak az ismertetett táblázat adatai, de a Népeségtudományi Kutatóintézetben *S. Molnár Edittel* végzett kutatásaink egész sora bizonyítja és alátámasztja. A kilencvenes évek első felében végzett nemzetközi összehasonlító vizsgálatban feltett kérdésre, miszerint a „kinek jobb az életben: a gyermekeseknek vagy a gyermekteleneknek”, a magyar szülők elsöprő többsége a gyermekes létet választotta. A többi országban a többség inkább a gyermek nélküli életet tartotta jobbnak, előnyösebbnek.

E kutatási eredmény számos családszociológusból kétkedést és vitát váltott ki, de ugyanakkor ösztönzést is jelentett a téma vizsgálatára, eredményeink ellenőrzé-

sére. Mind az általunk a későbbiek során végzett kutatások, mind más intézetek, kutatók által végzett felvételek adatai egyértelműen a magyar nők határozott – más országokhoz viszonyítva kimagasló – gyermekcentrikus beállítottságát támasztotta alá. Ez a megállapítás azonban nemcsak a magyar nőkre, de a magyar társadalom egészére is igaz. Az egész lakosság körében végzett népesedési kérdésekkel foglalkozó közvélemény-kutató vizsgálataink azt bizonyítják, hogy társadalom csaknem egésze rossz vagy nagyon rossz állapotnak tartja, ha egy házaspárnak nincs gyermeke.

3. Gyermekszámmal kapcsolatos preferenciák a lakosság és a 18–29 évesek körében 1997-ben, % (N=1500)

Preferences in relation with the number of children among the total populations and those aged 18–29 years in 1997, (%) (N=1500)

Mennyire jó, ha egy házaspárnak...	Nagyon jó, vagy jó	Közepes	Rossz, vagy nagyon rossz	Összesen
Nincs gyermeke				
lakosság	4	14	82	100
fiatalok	4	22	74	100
Egy gyermeke van				
lakosság	32	37	31	100
fiatalok	36	41	23	100
Két gyermeke van				
lakosság	77	18	5	100
fiatalok	76	18	6	100
Három gyermeke van				
lakosság	62	19	19	100
fiatalok	50	27	23	100
Négy vagy több gyermeke van				
lakosság	28	20	52	100
fiatalok	20	21	59	100

A meghatározó többség azt tartja jónak, ha egy családban két gyermek nevelkedik. A háromgyermekes családok pozitív megítélése alacsonyabb ugyan, mint a kétgyermekeseké, de magasabb, kedvezőbb, mint a csak egy gyermeket nevelőké. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a fiatalabb, 30 év alatti generáció vélekedése némileg leszakad a közgondolkodástól. Ők az átlagosnál kevésbé tartják rossznak a gyermektelenséget, és ha nem is jónak, de közepesnek ítélik, az átlaghoz képest jobban rokonszenveznek az egygyermekes modellel és ugyanakkor három gyermek vállalását kevésbé tartják vonzónak.

A magyar nők gyermekcentrikus beállítottságára, a tudatos gyermektelenséget elutasító magatartására vonatkozó kutatásaink, megállapításaink igazak voltak

napjainkig, egészen 2002-ig. 2001 végén – 2002 elején végzett kutatásaink azonban igen jelentős magatartásváltozásról, értékváltozásról tanúskodnak. Ebben az időszakban az NKI kutatási teamje 16 ezer 18 évesnél idősebb, reprezentatív módon kiválasztott személyek megkérdezésén alapuló vizsgálatot hajtott végre, melynek során a gyermekvállalási szándékokra vonatkozóan is információkat gyűjtöttünk. Az adatok eddig elvégzett elemzése váratlan, pozitívnak nem nevezhető eredménnyel járt. A magyar lakosság körében is megjelent ugyanis a tudatos gyermektelenség eszménye, a gyermekvállalás tudatos elutasítása. A 25 év alatti nőknek mintegy 10 százaléka, a férfiaknak 15–20 százaléka jelezte a felvétel idején, hogy gyermek nélkül szeretné leélni az életét, ami a korábbi vizsgálatokhoz képest nemcsak meglepően új jelenség, hanem a növekedés mértéke és üteme is elgondolkodtató. Láttuk az első táblázatnál, hogy a 90-es évek első felében a 25 évesnél fiatalabb nők egy százalék alatti aránya említette, hogy nem szeretne gyermeket a világra hozni, s néhány év elteltével ezek aránya megtízszereződött. Ha figyelembe vesszük, hogy a gyermektelenség elutasítása esetén is az életük folyamán gyermektelenül maradó nők aránya – családi állapottól függően – 6–10%, feltételezhető, hogy a végül gyermektelenül maradók aránya a tervezett 10 százalékot jóval meghaladja. Még akkor is, ha a most gyermektelenül maradni kívánók időközben meggondolják magukat, és mégis szeretnének gyermeket, az akaratlagos és a nem akaratlagos gyermektelenség együttes aránya a jelenlegi statisztikai értékeknél számottevően magasabb lesz. E feltételezést támasztják alá az egyes korcsoportok termékenység-változását bemutató demográfiai adatok is.

4. A gyermektelen nők aránya néhány Európai országban a nők életkora szerint, 1992–93 (%)

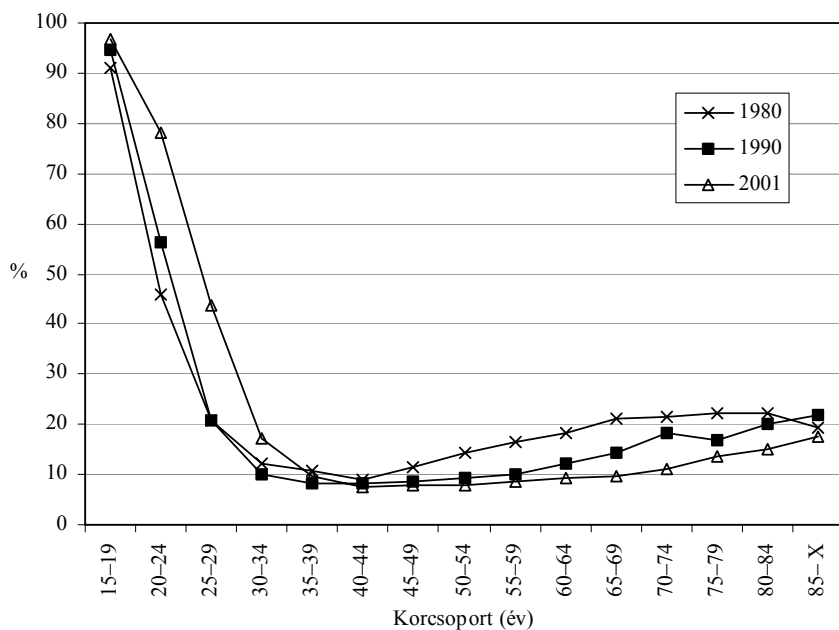
Shares of childless women in some European countries by the age of women, 1992–1993 (%)

Ország	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–X
	éves						
Ausztria	–	79,3	41,9	19,2	13,9	7,6	9,0
Finnország	–	–	50,0	25,2	13,2	13,3	11,9
Franciaország	–	82,6	49,2	22,1	11,3	7,7	12,0
Hollandia	99,0	92,0	65,0	31,5	17,0	15,0	–
Lengyelország	–	58,7	19,7	12,0	9,5	6,1	7,2
Lettország	84,0	56,1	22,2	10,0	5,3	6,9	8,3
Magyarország	85,0	58,6	22,4	10,1	7,5	5,4	–
Spanyolország	96,4	84,5	54,7	21,6	9,2	10,5	7,0
Norvégia	–	87,8	67,8	34,1	15,8	9,4	6,6
Svédország	–	74,3	38,2	18,0	11,5	11,5	–

Forrás: Európai Termékenységi- és Családvizsgálat ország kötetei.

A 4. táblázat jól mutatja, hogy a gyermekvállalás későbbi életkorra halasztása az észak- és nyugat-európai országokban már korábban gyakorlattá vált, olyannyira, hogy az idősebb kohorszokban elég jelentős a nagy valószínűséggel gyermektelenül maradók aránya. A 90-es évek első felében a legalacsonyabb gyermektelenséget mutató ország Lengyelország, Lettország és Magyarország volt. A nyugat-európai országokhoz viszonyított eltérés különösen a fiatalabb korosztályok termékenységi magatartása esetében szembetűnő. Az azóta eltelt időszak népmozgalmi adatai a magyar lakosság demográfiai magatartásváltozását mutatják, továbbá azt a tényt, hogy Magyarország elindult a „nyugat-európai” úton, mely így egyre inkább összeurópai út lesz.

A magyar adatok azt bizonyítják, hogy a gyermekvállalás elhalasztása a fiatalabb korosztályokban nálunk is egyre gyakoribbá vált a 90-es évek végére.

I. Gyermeket még nem szült nők aránya 1980 és 2001 között
Share of women not giving birth to children between 1980 and 2001

Látható, hogy a gyermekvállalás éppen a korábban legtermékenyebb 20–24 éves korosztályban esett vissza. Míg 1980-ban a 20–24 évesek csaknem felének már legalább egy gyermeke megszületett, addig 2001-ben még csaknem 80%-a gyermektelen volt. 25–29 éves korukban a nőknek 1980-ban csak egyötöde volt gyermektelen, 2001-ben majdnem a fele. A változás egyik lehetséges magyarázataként szokták említeni, hogy kitolódott a házasságkötési kor, és miután a gyerme-

kek meghatározó többsége még mindig házasságban születik, a termékenység csökkenése a házasságok elmaradásával is összefüggésben van. Ez a magyarázat csak részben igaz. Ugyanis a 20–24 éves, sőt 25–29 éves korban levő házas nők gyermekvállalási hajlandósága is csökkent. 1980-ban, a 20–24 éves házas nők egynegyede nem hozta még világra első gyermekét, 2001-ben ez az arány már egyharmadára emelkedett. Hasonló emelkedés mutatkozott a 25–29 évesek esetében is. A házasságot kötött párok esetében is kitolódott az első gyermek vállalásának időpontja és folyamatosan emelkedik a hosszabb házasságtartam után gyermeket vállalók aránya.

5. Első gyermek születése házasságtartam szerint (%)
Birth of the first child by the duration of married life (%)

Házasságtartam	1990	2001
0 év	19,5	19,4
1 év	41,0	34,0
2 év	18,6	16,5
3 év	9,2	10,1
4 és több év	11,7	20,0

Az első sor a többnyire már terhesen házasságot kötöttek arányát mutatja. Tíz év alatt ezek nagyságrendje nem változott. A további adatok azonban azt mutatják, hogy kis mértékben, de folyamatosan nő azon párok aránya, akik viszonylag hosszabb házasság után határozzák el magukat az első gyermek vállalására.

Az első gyermek vállalásának csökkenését látva több kérdés vetődik fel. Kérdés, hogy mi az oka és mi a következménye a fiatalabb generációk körében mutatkozó magatartásváltozásnak, lehet e valamit tenni, és ha igen, milyen feladatok hárulnak ebből következően a családpolitikára?

Először röviden a feltételezett okokra térnék ki. Az egyik sokszor emlegetett magyarázó tényező az iskolai végzettség általános, különösen a fiatal nők körében tapasztalható emelkedése. A tanulmányi idő meghosszabbodása kitolja a házasságkötés és a családalapítás életkorát. Míg a 90-ben a hajadonok többsége 20–24 éves kora között férjhez ment – átlagosan 21,5 éves korban – addig napjainkban 25–29 éves korban kötnek a legnagyobb gyakorisággal házasságot, átlagosan 3 évvel később: 24,7 évesen. S miután a gyermekek túlnyomó többsége napjainkban is még házasságból születik, az a tény önmagában hozzájárul ahhoz, hogy az első gyermek születésének időpontja a korábbi évek gyakorlatahoz képest kitolódik, későbbi életkorra tevődik.

Az iskolai végzettség emelkedése ugyanakkor csak részben magyarázza a fiatal nők körében tapasztalható magatartásváltozást. A kilencvenes évekig általános gyakorlat volt az egyetemet, főiskolát végzett fiatal nők körében is, hogy még az egyetemi tanulmányok alatt, vagy közvetlenül utána férjhez men-

tek és rövidesen világra hozták első gyermeküket. Más szóval önmagában az a tény, hogy többen jutnak el az érettségiig, és többen végeznek egyetemi, főiskolai tanulmányokat nem kellene, hogy feltétlenül együtt járjon a gyermekvállalási kor kitolódásával. A termékenységi magatartás átalakulása nagy valószínűséggel egyéb okokkal, többek között a megváltozott munkaerőpiaci feltételekkel is magyarázható.

Az 1990-ben megkezdődött rendszerváltozás gazdasági-társadalmi hatásai legmarkánsabban a munkaerőpiacon jelentkeztek. A munkaerő-keresletet felváltotta a munkaerő-kínálat, a teljes foglalkoztatottságot, a könnyű elhelyezkedést a munkanélküliség. Másfelől ugyanakkor soha nem látott lehetőségek nyíltak meg a megfelelő iskolai végzettséggel, rátermettséggel, kezdeményező készséggel rendelkező emberek, különösen a fiatalok előtt. A meggazdagodást, az anyagi és szakmai karrier lehetőségét kínáló munkaerőpiac ugyanakkor a korábbiaknál sokkal kevésbé, vagy egyáltalában nem tolerálta, tolerálja a gyermekvállalás, gyermeknevelés miatti munkaidő veszteséget. A piacgazdaság, a versenyszféra kikezdte azokat a családpolitikai kedvezményeket, amelyek korábban még bizonyosfajta biztonságot jelentettek, mivel a gyermekvállalás, illetve a kisgyermek gondozásának időszakában nem fenyegette a nőket a gyermek miatti munkaerőpiaci diszkrimináció. A jelek arra utalnak, hogy a munkáltatók – a meglévő jogi garanciák ellenére – megtalálják azokat a kibúvókat, kiskapukat, amelyek révén – jogi szankció nélkül – lehetőségük nyílik a fiatal, családalapítás előtt álló, vagy kisgyermekes női munkaerő alkalmazásával kapcsolatos negatív megkülönböztetésre.

A reprodukciós feladatok és a kereső tevékenység összeegyeztetése tehát a korábbiaknál sokkal élesebben vetődik fel, s ezt támasztják alá az 1998-ban, a 18 és 40 éves férfi-női népesség megkérdezésén alapuló országos reprezentatív vizsgálatok adatai is. A karrier, a munkahelyi előmenetel és anyaság összeegyeztetését a megkérdezett nők 49%-a tartotta a korábbiaknál problematikusabbnak, és csak 23%-a állítja, hogy e kérdés számára nem okoz gondot. Kérdés persze, hogy azért-e, mert karrierjét és anyai feladatait valóban problémamentesen össze tudja egyeztetni, vagy azért, mert nincs is lehetősége karrierre, előmenetelre?

A fiatal nők mintegy fele számára tehát komoly gondot jelent a gyermekvállalás és a munkahelyi előrejutás összeegyeztetése. E feszültség „munka”-oldalát a következő problémakörökkel vizsgáltuk.

6. A munkahely biztonsága és a gyermekvállalás konfliktusa – a kérdésben érintettek aránya, 1998 (%)

Conflict between the safety of working place and undertaking children, share of persons interested in it, 1998 (%)

	Nem aggódik	Aggódik
A gyermekesek nehezebben találnak munkát	22,6	48,2
40 éves korban nehéz elhelyezkedni	21,6	47,9
A gyermek betegsége miatti hiányzás rontja az állás biztonságát	21,2	45,4
Gyes után bizonytalan a munkahely	20,9	43,7
A munkahelyek könnyebben szabadulnak meg a gyermeket szülő nőktől	23,8	39,1
Nehezebb megoldani a gyermek felügyeletét	25,2	38,0
A gyesen töltött idő nehezíti a munkahelyi előmenetelt	28,0	34,4

Ha összevontan vizsgáljuk a hét problémával kapcsolatos véleményeket, megállapíthatjuk, hogy a nők 42%-a legalább egy probléma miatt aggódalmaskodik, de általában inkább az a jellemző, hogy 3–4 kérdésben is negatívan érintettek, vagyis a feszültségek sokoldalúan és koncentráltan jelentkeznek.

Az eredmények szerint a kisgyermeket nevelő nők az átlagnál jóval nagyobb arányban aggodalmaskodnak az anyaság és a kereső tevékenység összeegyeztetése tekintetében, de a kérdéseket a gyermek korával összevetve megállapíthatjuk, hogy átlag alatti értékeket csak a 18 évesnél nagyobb gyermekkel rendelkező anyáknál, illetve a gyermektelen nőknél találtunk. Ugyanakkor a vizsgált témákban a gyermektelen nők is hangot adtak aggodalmuknak (25–30%-os arányban), ami azt mutatja, hogy e problémák a gyermekvállalás, a családalapítás előtt állók döntéseit is befolyásolhatja.

Végül még egy vizsgálati szempontot szeretnék kiemelni, nevezetesen, hogy az iskolai végzettség, a szakképzettség hiánya vagy megléte hogyan befolyásolja a munkavállalással és az anyasággal kapcsolatos feszültségek jelentkezését. A vizsgált témakörök többségében a főiskolát vagy egyetemet végzett nők kevésbé aggodalmaskodnak, mint az iskolázatlanabb társaik, ami valószínűleg azzal vagy összefüggésben, hogy a magasán képzett nők munkaerőpiaci esélyei lényegesen jobbak. Az átlagot meghaladó mértékben tartanak azonban attól, hogy a gyermekükkel otthon töltött egy-két év erősen korlátozhatja karrierjüket, munkahelyi előmenetelüket. Az a tény azonban, hogy a gyermek betegsége miatti gyakori hiányzás megingathatja állásuk biztonságát, a diplomás nőknek is mintegy felét aggodalommal tölti el.

7. A munkahely biztonsága és a gyermekvállalás konfliktusa miatt aggódó nők iskolai végzettség szerint, 1998 (%)

Women worrying on conflicts between the safety of working place and undertaking children by school qualification, 1998 (%)

	8 általános	Szakmunkásképző, vagy középiskola	Főiskola, vagy egyetem	Átlag
A gyermekesek nehezebben találnak munkát	53,5	49,4	36,0	48,2
A gyēs után bizonytalan a munkahely	50,6	43,9	36,1	43,7
Nehezebb megoldani a gyermek felügyeletét	45,7	36,5	30,2	38,0
A gyermek betegsége miatti hiányzás rontja az állás biztonságát	52,4	43,9	45,0	45,4
A munkahelyek könnyebben szabadulnak meg a gyermeket szülő anyától	47,3	37,6	34,0	39,1
A gyēsen töltött idő nehezíti a munkahelyi előmenetelt	37,8	32,0	39,8	34,4
40 éves korban nehéz elhelyezkedni	57,4	45,7	45,9	47,9

A KSH 1999. évi munkaerő-felvételének adatai bizonyítják, hogy a nők aggodalma egyáltalában nem alaptalan. A gyermekgondozási szabadság lejárta után az anyák egyharmada szembesült azzal a ténnyel, hogy munkáltatója megtagadta további foglalkoztatását, 10% esetében pedig a munkahely is megszűnt. Mindössze 46%-nak sikerült visszamenni eredeti munkahelyére, ami jelentősen elmaradt az aspirációktól, mert az adatok szerint mintegy kétharmaduk bízott abban, hogy folytathatja munkáját.

Úgy vélem tehát, hogy a kereső tevékenység és az anyaság mind nehezebb összeegyeztethetősége jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a nők nemcsak gyermekeik számát, de első gyermekük világrahozatalának időpontját is késleltetik, kizárják. Úgy érzik, hogy bizonyos szakmai gyakorlat birtokában a gyermekvállalás miatt kieső éveket könnyebb lesz pótolni és még várnak a családalapítással és a gyermekvállalással. Kétségtelen tény, hogy az érettebb korban jobb anyagi körülmények között és nagyobb tudatossággal, pszichés felkészültséggel történő gyermekvállalásnak meglehetnek az előnyei, a félő csak az, hogy a túlzott tudatosság végül gyermektelenséget eredményez.

A kereső tevékenység és a reprodukciós funkció közötti választási kényszert a nők többsége számára jelentős frusztrációt, belső konfliktust okoz. 2000-ben végzett, 3000 személyre kiterjedő reprezentatív vizsgálatunk azt bizonyította, szinte minden nő tudatában van annak, hogy a megváltozott gazdasági feltételek között egy nőnek is dolgoznia kell, mert a család stabilitása így jobban biztosítható, de ugyanakkor az is kiderült, hogy ha tehetnék, anyagilag megengedhetnék maguknak inkább az anyai, háziasszonyi szerepkört választanák.

8. Vélemények a férfiak és nők* szerepéről és a női munkavállalás hatásáról
(N = 3057)

2000. évi reprezentatív felvétel

*Opinions on the roles of men and women as well as on the effects of shouldering
paid work (N = 3057)*

Representative survey in 2000

	Nők	Férfiak
A férj feladata, hogy keresetével biztosítsa a család megélhetését, a feleség feladata, hogy ellássa az otthoni feladatokat	70	76
Az egész család életét megviseli, ha egy nő nyolc óras állásban dolgozik	67	68

*Az ötfokú skálán megadott válaszok átszámítása 1–100-ig terjedő skálára.

Az adatok egyértelműen a tradicionális férfi-női szerepek előtérbe helyezését mutatják. Meg kell jegyezni, hogy ez a vélemény a fiatalok körében is igen népszerű, a 30 éven aluliak 68 pontos egyetértéssel támogatnák ezt a megoldást. A kutatás adataiból arra lehet következtetni, hogy az első gyermek vállalásának késleltetése mögött nem elsősorban emancipációs karrier okok, vagy az individualizmus, az önmegvalósítás igénye húzódik meg, hanem inkább az anyagi racionalitás kényszere, hogy dolgozni kell, márpedig a megnövekedett munkaerőpiaci elvárásoknak gyermekkel vagy gyermekekkel egyre nehezebb eleget tenni.

Ezért véleményem szerint a családpolitika kulcskérdése, hogy sikerül-e a gyermekvállalás és a kereső tevékenység konfliktusát feloldani, vagy legalábbis mérsékelni, és a jelenlegi vadkapitalista munkáltatók magatartását korlátok közé szorítani. Jogi eszközök alkalmazása egyedül a kérdést nem oldja meg, sőt a túlzott jogi szabályozás még inkább visszatartaná a munkáltatókat a gyermekes anyák foglalkoztatásától. Az egyik megoldás lehetne a részmunkaidős foglalkoztatás kibővítése és gazdaságpolitikai eszközökkel történő támogatása. A kérdés már évtizedek óta napirenden van, de nem történt, nem történik semmi. Fontos lenne továbbá társadalmi nyomással egy szemléletváltozást elérni, egy olyan társadalmi légkört kialakítani, amely elfogadhatatlanná tenné a gyermekes anyák munkahelyi diszkriminációját. A kereső tevékenység és az anyai feladatok összeegyeztetését segítheti a nagyszülőket a gyás igénybevételére jogosító rendszer működése.

Röviden összefoglalva az elmondottakat megállapíthatjuk, hogy a magyar társadalomban magatartásváltozás megy végbe a gyermekvállalás és különösen az első gyermekvállalása terén. Az első gyermek vállalásának időpontja fokozatosan kitolódik és az esetek egy részében feltehetőleg végleg megghiúsul. A magatartásváltozással párhuzamosan az értékváltozás első aggasztó jelei is kimutathatóak. A korábban nemzetközi viszonylatban kiemelkedően gyermekcentrikus magyar társadalomban, abban a társadalomban, amelyben mindenki akart legalább egy

gyermeket, megjelentek a tudatos gyermektelenség első figyelmeztető tünetei. Kétségtelen tény, de nem vigasz, hogy a gyermekvállalási magatartás és értékrendváltás összhangban van a nyugat-európai országokban tapasztalható trendekkel és tendenciákkal, és összefüggésben van az individualizmus, vagy más szóval a felelősségvállalást kerülő, önzésre, egyéni érdekek érvényesítésére törekvő magatartásformák térnyerésével is. A gyermekvállalással, az első gyermek vállalásával kapcsolatos problémák nem függetlenek a rendszerváltás gazdasági, mindenekelőtt munkaerőpiaci hatásától. A kereső tevékenység és a gyermekvállalás konfliktusának feloldása nem illúzió, hiszen nemzetközi példák bizonyítják – Franciaország, Norvégia –, hogy magas női foglalkoztatottság és megfelelő családpolitika mellett nem kizárt a reprodukciós feladatok ellátása, a gyermek iránti igény kielégítése is.

IRODALOM

- Pongrácz Tiborné*: Család és munka szerepe a nők életében. In *Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth István György* (szerk.) Szerepváltozások. TÁRKI – SZOCSA, Budapest, 2001. 30–46.
- Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit – Dobossy Imre*: Család és munka. Értékek és aggodalmak a rendszerváltás után. NKI Kutatási Jelentések 62. sz. 2000/1. 107.
- S. Molnár Edit*: A gyermekvállalás konfliktusai. In *Pongrácz Tiborné – Tóth István György* (szerk.): Szerepváltozások. TÁRKI – SZOCSA, Budapest, 1999. 155–173.

Tárgyszavak:

Családszociológia
Gyermek
Munkahely

SOCIO-DEMOGRAPHIC ASPECTS OF UNDERTAKING THE FIRST CHILD